

Verslag expertmeeting 'Stadslandbouw', Rotterdam 16 juli 2007

Initiatief: InnovatieNetwerk
Organisatie: Het Portaal
Aanwezig: *René van der Voorn*, directeur SONOR
Frans Saat, voorzitter De Groene Passage
Bas de Groot, initiatiefnemer Walden21
Debra Solomon, kunstenaar, teamlid Eetbare Stad NAI
Ina Wernsen, adjunct directeur marketing en adviseur wijkprojecten Inicio
Kees van Oorschot, afdeling Ruimtelijke Ordening DS+V
Jan Willem van der Schans, wetenschappelijk onderzoeker LEI
André de Groot, projectleider economische kanszones OBR
Cesare Peeren, directeur 2012 Architecten
Sanne de Loor, beleidsmedewerker cluster Zorgregie GGD Rotterdam Rijnmond
Mark van der Eerden, directeur SBAW
Renske van der Stoep, MVRDV
Paul Stevens, Provast
Paul de Graaf, Paul de Graaf Ontwerp en Onderzoek
Henk Adema, voorzitter Rotterdamse Bond van Volkstuinders
Hans Rutten, stafmedewerker Innovatienetwerk
Gina Kranendonk, fotografe, horticultureel onderzoeker
Simone van den Broek, beeldproducent Portaal Media
Rien Bongers, directeur Het Portaal (gespreksleider)

Op maandag 16 juli organiseerde Het Portaal in opdracht van InnovatieNetwerk een expertmeeting 'stadslandbouw' in studio Hergebruik aan de Coolsingel in Rotterdam. Het doel van de bijeenkomst is het benoemen van realistische vormen van stadslandbouw, rekening houdende met de specifieke kenmerken van Rotterdam. Langs diverse dimensies, zoals bijvoorbeeld gezondheid, opvoedkundige waarde en economisch potentieel inventariseerden de deelnemers de randvoorwaarden voor diverse verschijningsvormen van 'stadslandbouw'.

Vooraf ontvingen de deelnemers een discussiestuk en voorbeelden van stadslandbouw in andere steden, zowel in Nederland als daarbuiten.

Stadslandbouw in Rotterdam heeft potentie vanuit verschillende invalshoeken...

Gezondheid

Tuinieren draagt bij aan mentale gezondheid, het bevordert een gevarieerde leefstijl. Ook gezien vanuit het obesitas-probleem is aandacht voor stadslandbouw gewenst: aandacht voor gezonde voeding én voor tuinieren als gezonde activiteit.

Educatie

Stadslandbouw is een goed middel voor educatie aan kinderen over voeding, natuur en gezondheid. Door nu te 'zaaien', kinderen bewustzijn mee te geven over voedsel en natuur, zullen zij later meer interesse en commitment tonen voor gezonde en duurzame productie. Educatie kan intelligent inspelen op de behoefte aan stadslandbouw, die volgens verschillende deelnemers zeker aanwezig is. Educatie laat de 'groene' boodschap krachtiger doorkomen in een omgeving die hier voor verder zo weinig ruimte biedt. Bijvoorbeeld niet alleen smaaklessen (vers gezond voedsel proeven), maar ook zelf dit voedsel verbouwen (schooltuintjes terug in de wijk) en ook ouders / buurtbewoners / tuinders van allochtone afkomst dingen laten uitleggen waar ze goed in zijn (exotische groenten kweken). Dit bevordert de integratie, geeft mensen iets om trots op te zijn.

Ecologie

Stadslandbouw biedt diverse mogelijkheden om kringlopen in de stad sluitend te maken. Combineer de energiebehoeften en de uitstoot van tuinbouw en woningen. Gebruik de nutriënten in afvalwater voor landbouw. Korte vers ketens (zouden) leiden tot minder afval (derving).

Sociale cohesie

Groenprojecten stimuleren sociale cohesie. Buurtbewoners en schoolkinderen hebben een gezamenlijk project waar zij zich voor inzetten. Dit stimuleert ook sociale controle ter bescherming van het project. Bovendien gaan mensen beter met de buitenruimte om wanneer ze zien dat er voedsel groeit. Verschillende aanwezigen kunnen uit ervaring spreken van een grote behoefte aan groenprojecten onder bewoners. Er is zelfs sprake van 'illegaal tuinieren' omdat de ruimte voor deze mensen niet beschikbaar gesteld wordt.

Economie

Over de economische potentie van stadslandbouw zijn de aanwezigen het niet eens. Voor sommigen speelt de schaal hierbij een rol (investeringen worden pas rendabel als een minimum omvang bereikt is), voor anderen juist niet (informele economie volks en stads-tuinders is betekenisvol qua omvang maar blijkt gebaseerd te kunnen zijn op kleinschalige activiteiten). Afhankelijk zijn van geïnteresseerde bewoners of gemeentesubsidies maakt een project echter kwetsbaar. Wanneer er een ondernemer met een economisch belang achter zit wordt continuïteit beter gewaarborgd.

Vaak worden er nog geen verbanden gelegd waar stadslandbouw wel onbekende, economische voordelen oplevert: zo zou doorgerekend moeten worden hoe de temperatuurdaling die optreedt door het groener maken van een gebied de energierekening dempt. Een goede groenvoorziening helpt daarnaast al het overtollig regenwater op te vangen, wat kostenbesparend is voor de stad, zeker gezien de verwachte klimaatveranderingen in de toekomst. Ook stijgt de waarde van vastgoed wanneer aandacht is besteed aan aanpalend (kwaliteits-)groen.

Kanttekeningen:

- Hebben we wel genoeg ruimte voor de schaal die nodig is om projecten economisch interessant te maken? Welke schaal is eigenlijk minimaal nodig om een interessant project te hebben? Dit is afhankelijk van het doel: economisch, sociaal, ecologisch?
- De gemeente Rotterdam is niet 'groen-minded'. Wacht dus niet op hen voor de totstandkoming van initiatieven.
- Rotterdam heeft te weinig mensen met echte groen-kennis op het openbaar groenbeheer gezet, het heeft nu weinig status en wordt daarmee niet ingezet als veelzijdig instrument voor stedelijke vernieuwing.
- Alleen met regionale leveranciers werken kan ook te beperkend zijn: juist wanneer voedsel uit alle windstreken wordt verkocht en bereid, zoals in de toekomstige markthal, heeft het een culinair – toeristische, en educatieve waarde en ook herkenbaarheid voor de grote groep allochtone bewoners. Ook de Fair Trade gedachte sluit niet aan bij stimulering van regionale afname.

... en in verscheidene complementaire projecten

Het gemêleerde gezelschap maakt duidelijk dat stadslandbouw verschillend geïnterpreteerd en uitgevoerd kan worden. Waar de één mogelijkheden ziet voor kleinschalige buurtprojecten, spreekt de ander over industriële ecologie. Dit is juist de kracht van het concept: aangezien er op vele manieren én op grote én op kleine schaal een positieve bijdrage geleverd kan worden aan bovengenoemde factoren, kan stadslandbouw dus in diverse projecten vanuit verschillende initiërende partijen in Rotterdam gestalte krijgen. Er hoeft dus geen sprake te zijn van of/of. Achter alle verschillende ideeën zit een positieve emotie: het willen stimuleren van gezondheid, duurzaamheid en welzijn voor de stad. Er is dus juist ruimte voor én-én, kortom een programmatische aanpak waarbij de verschillende verschijningsvormen een plaats kunnen krijgen, en binnen eigen context met eigen mix van maatregelen (inclusief gedogen) kunnen worden gestimuleerd:

zowel

Kleinschalige bottom-up grasroots, bewonersprojecten

- Natuurbeleving in volkstuinten voor doelgroepen zoals zorginstellingen en scholen. De volkstuinterbond gaat dit doen én meten.
- Een *community kitchen* waar door buurtbewoners met regionale producten wordt gekookt.

- Een stadsboer die educatie, productie en cultuur combineert.
- Begin proefondervindelijk op een rafelig terrein waar buurt en school en/of vrije tuinders de gelegenheid krijgen te experimenteren.
- Het toekomstige Dakpark in de Vierhavensstraat: waarom zouden we daar niet ook gaan verbouwen? De vertegenwoordigers van het OBR is niet op de hoogte van de huidige inrichtingsplannen, maar vindt het een spannend idee.
- Sluit aan bij het Opzoomeren project.
- Sluit aan bij het Groene Duimen project.
- Benut de openbare groene ruimte beter: plant bermbeplanting die fijnstof opvangt, zoals grassen en zomerbloemen, ga meer voor fruitteelt in plaats van sierteelt. Gebruik het vele 'nietszeggend groen' (zoals grasveldjes tussen flats) dat er is in Rotterdam. Ga dit in samenwerking met woningcorporaties herinrichten. DS+V en 2012 Architecten gaan hier over door. Wellicht is Stadshavens ook een interessante partij.

als

Ecologische industriële systeeminnovaties

- Door platte daken groen te maken wordt er water opgevangen en gaat de temperatuur omlaag.
- Verwerk stadslandbouw in een renovatieproject: een energiegenererend pand met landbouw op kleine en grote schaal. Combineer de energiebehoeften en uitstoot van tuinbouw en woningen.
- Creëer industriële ecologie: laat restproducten op elkaar aansluiten.

zowel

Grootschalige educatie

- Geef educatie, onder andere over de energiekwaliteit van voedsel, hoe voed je jezelf gezond? Neem dit aspect mee in een project voor stadslandbouw. De Groene Passage wil hier mee aan de slag.
- Maak regionale producten herkenbaar, informeer over de herkomst en het groeiseizoen van producten.
- Laat tuinders van exotische producten elkaar en anderen uitleggen hoe ze het gedaan hebben, in welke gerechten het lekker is etc.

als

Aansluiting bij bestaande platteland

- Boeren weten vaak niet hoe zij hun afzet regionaal kunnen organiseren: 'ze weten de supermarkt niet te vinden'. Laat ze ontdekken wat de mogelijkheden zijn.
- Maak de bestaande landbouw in de omgeving toegankelijk voor recreatie, ecologie en educatie. Ga met scholen weer op 'plattelandsexcursie'.
- Betrek bestaande boeren bij het opzetten van een stadsboerderij.

Voorgenomen vervolgstappen:

- Frans Saat van De Groene Passage is bereid om de producten van het Walden21 project af te nemen, wanneer deze aan de Skal-voorwaarden voldoen.
- André de Groot van het OBR gaat inventariseren of tuinbouw gepland en mogelijk is op het toekomstige Dakpark. Hij doet dit in samenwerking met Jan Willem van der Schans van het LEI.
- Kees van Oorschot van DS+V ontvangt de plannen van 2012 Architecten over herinrichting van het 'nietszeggend groen' in wijken. Hij gaat na of voedselproductie een onderdeel kan zijn binnen het groene daken beleid.
- Het natuurbelevingsproject van de volkstuinderbond kan wellicht meegenomen worden in het Gezond in de Stad-programma van de GGD.
- Gina Kranendonk wordt uitgedaagd een aantal vrije tuinders te mobiliseren om een verloren stukje grond te gaan bebouwen en te laten zien wat je kunt bereiken.
- Mark van der Eerden van SBAW informeert of voedselproductie onderdeel kan worden van de Opzoomeren aanpak (in de vorm van bijvoorbeeld een starterspakket inclusief begeleiding op straatniveau).

Slotopmerking:

De expertbijeenkomst 'Stadslandbouw in Rotterdam' kan met recht een succes genoemd worden. Aan tafel bevond zich een breed gezelschap uit Rotterdam en omgeving, die veel disciplines vertegenwoordigden met relatie tot het thema. Gedurende de avond vond een gedreven en enthousiaste inhoudelijke discussie plaats over de (on)mogelijkheden van stadslandbouw in Rotterdam.

Het feit dat er meer mensen aan tafel zaten dan aanvankelijk de bedoeling was (20 in plaats van 10-15), had zowel voor- als nadelen. Groot voordeel was dat de bijeenkomst door haar omvang juist innovatiebevorderend heeft kunnen werken. In die zin, dat de deelnemers elkaar veelal niet kenden en het voor hen een platform bood om nieuwe contacten te leggen (men weet elkaar nu te vinden). Daar staat tegenover dat de groep te omvangrijk is geworden om ter plekke tot een concreet voorstel te komen. Door de rijkdom aan invalshoeken en benaderingen, was het moeilijk om in korte tijd tot een eensluidende definitie van stadslandbouw te komen. Een stap die zeker nodig is om verder te kunnen werken aan een concreet projectvoorstel voor de stad. Een inhoudelijke discussie op dit punt zou echter nu te ingrijpend zijn geweest voor de opzet en lengte van het programma van de bijeenkomst.

Duidelijk is, dat de bijeenkomst zoveel contacten en nieuwe ideeën heeft opgeleverd, dat het zeker aanleiding geeft om het een inhoudelijk vervolg te geven op korte termijn (zie geplande vervolgstappen). Meerdere deelnemers hebben aangegeven zeker een bijdrage te willen leveren aan een concreet vervolg op de discussie. Innovatienetwerk zou hierbij een goede rol kunnen vervullen als initiator en coördinator van de diverse voorgenomen vervolgstappen.

Voor verdere inspiratie, kijk op:

- <http://www.caetshage.org> -> stadsboerderij in Culemborg
- www.culiblog.org -> internationale webcommunity over voedsel
- www.dakparkrotterdam.nl
- www.cityfarmer.org -> stadslandbouw in Vancouver
- www.everylawnagarden.ca -> project voor promotie van lokale voedselproductie in Canada-
- www.greenroofs.org
- www.resourcecenterchicago.org/70thfarm.html -> stadsboerderij in Chicago